

1. Нефедов Г. А. Нужна ли ежедневная бальная оценка знаний учащихся? / Г. А. Нефедов // Сов. педагогика. – 1958. – № 5. – С. 106–113.
2. Сухомлинский В. А. Избранные произведения : в 5 т. / В. А. Сухомлинский. – К., 1980. – Т. 3. – 719 с. – С. 176.
3. Сухорський С. Ф. Система обліку успішності в школі / С. Ф. Сухорський. – К. : Рад. шк., 1968. – 118 с.
4. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : [книга для уч.] / Н. Ф. Талызина. – М. : Просвещение, 1988. – 175 с.

РЕЗЮМЕ

А. А. Предык. Формирование объективного подхода к оцениванию учебных достижений младших школьников.

В статье проанализирована эволюция объективности как главного принципа оценивания учебных достижений младших школьников. Определены условия объективности и обоснованности оценки; доказана необходимость индивидуализации контроля и оценки. Обосновано, что объективная оценка способствует формированию самоконтроля и самооценки учеников, расширяет и углубляет их знания, вооружает их культурой умственного труда, воспитывает веру в себя и формирует здоровые отношения в коллективе.

Ключевые слова: объективность, объективный подход, оценивание, младший школьник, самоконтроль, самооценка.

SUMMARY

A. Predyk. Forming an objective approach to the evaluation of educational achievements of younger pupils.

The article analyzes the evolution of objectivity as a core principle of evaluation of educational achievements of younger pupils. Conditions of objectivity and proof of evaluation are defined; the necessity of individual control and assessment is proved. Proved that an objective assessment promotes self-control and self-esteem of students, expands and deepens their knowledge; them with equips culture of mental work, brings up faith in themselves and forms healthy relationships in the team.

Key words: objectivity, objective approach, evaluation, younger pupil, self-control, self-esteem.

УДК 372.894

А. О. Федчиняк

Бердянський державний педагогічний університет

СТРУКТУРА АКсіОЛОгіЧНОї КОМПЕТЕНТНОСТІ В ШкіЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

У статті розкрито сутність поняття аксіологічна компетентність, яка в методиці навчання історії розуміється як здатність учнів визначати корисність, необхідність і значущість історичних подій і діяльності людей для суспільства та окремою індивіда. З'ясовано, що критерієм їх виступають як вічні загальнолюдські цінності, так і історичні, локальні, групові. Проаналізовано різні підходи щодо визначення її структури. Виділено основні змістові компоненти аксіологічної компетентності учнів в шкільній історичній освіті: знання, вміння, досвід, цінності. Визначено зміст та критерії кожного із компонентів.

Ключові слова: аксіологічна компетентність, знання, уміння, досвід, цінності.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві освіта розглядається як важливий чинник становлення та розвитку особистості. І саме історична освіта стала невід'ємною частиною соціокультурного середовища. Але історія без людини, її культури, ментальності, міжособистісних відносин не

можлива. У цьому контексті дуже актуальною є проблема розвитку аксіологічної компетентності учнів у шкільній історичній освіті.

Аналіз актуальних досліджень. Аксіологічна компетентність перебуває в полі зору багатьох учених. У контексті особистісно орієнтованого навчання аксіологічну компетентність досліджував К. Баханов [1]. Значну увагу конструюванню предметних компетентностей під час викладання суспільствознавчих дисциплін приділила Т. Смагіна [12]. Проблему цінностей як складової аксіологічної компетентності вивчали Ю. Малієнко, О. Пометун, Г. Фрейман [11; 9; 14].

Отже, вченими вивчалось досить широке коло питань пов'язаних із аксіологічною компетентністю. Проте не достатньо дослідженою, на наш погляд, залишається проблема структури цієї компетентності.

Мета статті – визначити структуру аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті.

Виклад основного матеріалу. Аксіологія – це філософське вчення про природу цінностей, їх місце в реальності та структурі ціннісного світу. Тому, як зазначав В. Власов, розуміння історії – це не просто її опис, запам'ятовування дат, з'ясування причин та наслідків; це осягнення цінності історичних подій, історичних персонажів для свого часу й для нас, усвідомлення того, чим ми зобов'язані попереднім епохам і поколінням та яку відповідальність ми несемо перед ними. Ці міркування дають підстави для висновку про особистісний аспект аксіологічного підходу в процесі навчання історії [3]. Використання аксіологічної компетентності як окремої предметної в навчанні історії прямо пов'язана з поширенням аксіологічного підходу до навчання. На думку О. Удода, такий підхід передбачає прищеплення загальнолюдських моральноетичних цінностей та вироблення на їхній основі особистісної системи оцінювання історичних подій, діячів, явищ тощо. Цієї думки дотримується Ю. Малієнко, зазначаючи, що ціннісний аспект дозволяє гармонізувати навчальний і виховний процеси на уроках історії, оскільки інформаційний фактор – здобуття знань про певну історичну епоху, про становлення загальних цінностей у цей період тісно взаємодіє з виховним залучення самих учнів до розуміння цінностей і перетворення їх на власні переконання. Тому формування в учнів аксіологічної компетентності сприятиме становленню інформованої компетентної особистості з активною життєвою позицією, здатної самостійно приймати рішення, жити в умовах полікультурного світу [9].

У радянській методиці навчання історії аксіологічна компетентність тлумачилася як уміння обґрунтовано оцінювати події, суспільні явища, діяльність певних соціальних груп і партій, що вивчаються в шкільному курсі

історії, в конкретних історичних умовах, спираючись на теоретичні знання, отримані в процесі навчання. Є. Вяземський, Ю. Стрелова визначають її як уміння давати аргументовані оцінки історичним фактам, розкривати своєрідність подій і явищ, виявляти ієрархію причин і наслідків, а також новизну в розвитку соціально-економічних, політичних і культурних процесів [4]. За К. Бахановим, це вміння давати моральну оцінку людей у певній історичній ситуації [1]. На думку О. Пометун, під аксіологічною компетентністю слід розуміти вміння формулювати версії та оцінки історичного руху й розвитку [10]. О. Удод акцентує увагу на вміннях формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, які суголосні цінностям та уявленням відповідного часу чи відповідної групи людей [8]. Із цим погоджується і Ю. Малієнко, говорячи про цю компетентність як про здатність школярів формувати, висловлювати й захищати власну оцінку відповідних історичних фактів, життєдіяльності людей, важливих процесів епохи. Г. Фрейман вважає аксіологічну компетентність вузловою, оскільки розгляд позицій минулого об'єктивно викликає в учня певне ставлення та актуалізує власну систему цінностей. Тому комплекс знань, умінь і ставлень, що її складають, «необхідні для з'ясування школярами головної проблеми: яким бачила світ і що відчувала людина (певної статі, віку, соціального стану, національної, релігійної приналежності, з певним менталітетом тощо) у конкретну історичну епоху, й чому власні погляди учня не збігаються чи відрізняються від поглядів людини минулого (цінності, інтереси, саме життя тощо)» [14]. Різні підходи до розуміння поняття й сутності аксіологічної компетентності зумовили й відмінності щодо визначення її структури. Так, у більшості дослідників змістовий аспект будь-якої компетентності включає такі складові, як знання (О. Овчарук, О. Савченко, Г. Селевко, Н. Сирятов, Ю. Татур), уміння й навички (Н. Бібік, Ю. Колер, О. Ларіонова, Л. Маслак, Дж. Равен, О. Ратушняк, С. Шишов, В. Ягупов та ін).

К. Баханов наголошує на тому, що компетентність характеризується комплексом складних умінь, що ґрунтуються на знаннях, цінностях, а також закріплених досвідом [1]. Цієї ж думки дотримується Т. Смагіна, зазначаючи, що компетентність – складне особистісне утворення, яке включає в себе набір знань, умінь, навичок, ставлень та дій (досвід), необхідних особистості для самореалізації [12]. О. Пометун додає, що компетентність, у тому числі аксіологічна, передбачає спеціальним шляхом структурований (організований) набір не лише знань, умінь, навичок, а й ціннісних ставлень, що набуваються в процесі навчання [11, 77]. Таким чином, усі методисти одностайні у тому, що структурними компонентами аксіологічної компетентності є знання, уміння, навички, досвід та цінності.

Знання в дидактиці розуміються як узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука [12]. Історичні знання тлумачаться як сукупність відкритих історичних наукових фактів та сформованих на їх основі уявлень, понять, суджень, умовиводів, концепцій та теорій.

На думку К. Баханова, до знань як складової аксіологічної компетентності належать знання про основні моральні й етичні цінності та їх систему [1]. Ю. Малієнко пропонує розподіляти аксіологічні знання за змістом навчального матеріалу на три великі групи. Перша група – це знання про динаміку розвитку суспільства, що представляють точку зору учнів на значення історичних подій, явищ, процесів, тенденцій певного історичного періоду, їх причини й наслідки для конкретної країни, епохи, суспільства, на розвиток окремих держав і регіонів; на конфлікти і способи їх подолання. Друга – знання про людину в структурах суспільного життя характеризують погляд учнів та їх особисте ставлення до різних сфер життя людини в певні історичні епохи (постаті, чия діяльність залишила помітний слід в історії людства; спосіб життя та ідеали пересічної людини; повсякденність, свята, уподобання, які визначалися місцем людини в суспільстві, відповідним світоглядом, місцем проживання тощо; стани, окремі етнічні, соціальні групи, їх інтереси й потреби, ментальність суспільства в цілому). Третя група – знання про культуру відповідної історичної епохи та її значення для світової культури, що охоплюють культурологічні процеси, свідчать про розуміння учнями еволюції людини в духовній сфері та роль церкви, яка мала потужний вплив на життя людини в різні історичні епохи [9].

Таким чином, аксіологічна компетентність включає знання вічних загальнолюдських цінностей; цінностей суспільств, народів і різних соціальних груп, що вивчаються в курсі історії сучасного суспільства; фактів толерантного ставлення різних народів і соціальних груп одна до одної.

Наступним змістовим компонентом аксіологічної компетентності є вміння учнів засвоювати способи виконання дії, що забезпечується сукупністю набутих знань.

На думку К. Баханова, аксіологічна компетентність включає такі вміння: описувати ідеали людини певного часу, виділяти головні моральні та етичні норми, визначати складові моральних та етичних норм, порівнювати моральні цінності різних систем, з'ясувати причини поширення моральних цінностей та наслідки цього процесу, відносити певні норми конкретних та етнічних систем, тлумачити аксіологічні та

культурологічні поняття, давати моральну оцінку дій людей та груп у певній історичній ситуації [1].

О. Пометун включає до аксіологічної компетентності такі групи вмінь: 1) порівнювати й оцінювати факти та діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських і національних цінностей; 2) виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції і напрями історичного розвитку; 3) оцінювати різні версії й думки про минулі історичні події, самостійно ідентифікувати себе й інших в історичному процесі, що, у свою чергу, розкладаються на конкретні навчально-історичні вміння.

Перша група передбачає такі вміння: 1) порівнювати факти та діяльність історичних осіб (приклад: порівняти процес формування скандинавських та західноєвропейських держав, знайти спільне й відмінне); 2) оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських цінностей (приклад: дати оцінку діяльності А. Гітлера у 1933–1939 рр. з погляду пересічного німця й пересічного француза); 3) оцінювати діяльність історичних осіб з позиції національних цінностей (приклад: оцінити внесок В. Чорновола в розбудову української державності); 4) визначати власну позицію щодо різних питань в історії (приклад: пояснити, чи можна вважати війну Червоної і Білої троянд важливим кроком на шляху зміцнення королівської влади в Англії. Обґрунтувати свою думку).

Друга група включає вміння: 1) виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях окремих осіб (приклад: пояснити, чим керувалася й на кого спиралася княгиня Ольга, проваджуючи реформи, або чим керувався й на кого спирався Володимир Великий, обираючи християнство вірою Київської держави); 2) виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях різних груп людей (приклад: пояснити, у чому полягали інтереси й потреби кожного стану середньовічного суспільства, які суперечності це могло породжувати); 3) виявляти роль і місце в історичному процесі окремих осіб та груп (приклад: схарактеризувати роль Т. Шевченка в діяльності Кирило-Мефодіївського братства); 4) виявляти тенденції й напрями історичного розвитку (приклад: дати власну оцінку перспективам участі України в інтеграційних процесах в Європі на зламі ХХ–ХХІ ст.

Третю групу складають уміння: 1) оцінювати різні версії історичних подій (приклад: схарактеризувати найпоширеніші погляди в історичній науці та суспільстві щодо оцінки періоду застою в СРСР і його проявів в Україні); 2) ідентифікувати себе в історичному процесі (приклад: уявити, що ви сучасник подій Української революції. Якою мірою і в якому статусі ви би взяли участь у цих подіях?); 3) ідентифікувати інших осіб в історичному

процесі (приклад: дати характеристику Івана Мазепи як гетьмана, культурного діяча, людини).

Як уже зазначалося, вміння й навички, що ґрунтуються на знаннях, обов'язково мають бути закріплені досвідом. Досвід – це знання і навички, які людина набуває в процесі соціалізації. У процесі навчання школярі набувають культурних і національних цінностей, усієї сукупності соціальних відносин, виявляють активність, усвідомлюють навколишній світ та ідентифікують себе в ньому [2]. Отже, аксіологічний досвід – це емоційно-ціннісні відносини, взаємини, що виявляються у формі особистісних орієнтацій.

Ще одним змістовим компонентом аксіологічної компетентності є цінності. Під цінністю розуміється позитивна чи негативна значущість «об'єктів довкілля» для людини, класу, групи, суспільства в цілому, що визначається їх залученням у сферу людської діяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин [10]. Саме цінності й формування ціннісного ставлення до світу й своєї особи в ньому є основою змісту і спрямованістю виховання. Знання – продукт абстрактного мислення, що абстрагує істинне від суб'єктивного, а цінності – від емоційно-почуттєвого переживання, що виражає ставлення суб'єкта до об'єкта, співвідносячи до своїх потреб та враховуючи ймовірність їхнього задоволення, опановуючи цей об'єкт [6]. Цінностям відведено особливе місце в Державному стандарті у галузі «Суспільствознавство» – це індивідуальність, вільний розвиток людини, свобода і відповідальність, толерантність, мораль, цінності в житті людини та суспільства, етика й етикет [5]. У Кодексі цінностей сучасного українського виховання чітко окреслено основні національні, громадянські валео-екологічні цінності та цінності особистого й сімейного життя. Згідно з Кодексом, абсолютними вічними цінностями є віра, надія, любов, гідність, сумлінність, правдивість, досконалість, доброта, чесність, щирість, співчутливість, милосердність, прощення, благородство, краса, свобода, нетерпимість до зла, служіння, оберігання життя, мудрість, справедливість; основними національними цінностями – українська ідея, державна незалежність України, самопожертва в боротьбі за свободу нації, патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, єдність поколінь на основі віри в національну ідею, почуття національної гідності, історична пам'ять, громадянська національно-патріотична активність, повага до державних та національних символів, любов до рідної культури, мови, традицій, повага до Конституції України, підтримка владних чинників у відстоюванні незалежності України та розбудові атрибутів державності, орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави і розвиток народного господарства,

прагнення побудувати справедливий державний устрій, протидія антиукраїнській ідеології, готовність стати на бік народів, які ведуть боротьбу за національну свободу, сприяння розвитку духовного життя українського народу [7]. Таким чином, аксіологічна компетентність включає в себе аксіологічні знання, вміння, досвід і цінності, які узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Структура аксіологічної компетентності

Уміння		Знання	Досвід	Цінності
Групи вмінь	Деталізація			
Застосовувати загальнолюдські та національні цінності як критерії оцінки історичних фактів і осіб	Порівнювати факти та діяльність історичних осіб з аксіологічного погляду; оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських цінностей; оцінювати діяльність історичних осіб із позиції національних цінностей; визначати аксіологічну сутність тлумачень, версій і думок щодо історичних фактів; визначати власну позицію щодо різних питань в історії	Сутність поняття «цінність», критерії цінностей, ієрархія цінностей, основні загальнолюдські та національні цінності	Оціночна діяльність, робота з предметами – носіями цінностей (книгами, пам'ятками культури тощо), спілкування з людьми, що сповідують різні цінності, «спілкування з високим і Вічним» (святинями релігійними, національними тощо)	Краса; чесність; нетерпимість до зла; милосердя; свобода; щирість; гідність; оберігання життя; справедливість; почуття національної гідності; пошана до національно-культурних цінностей інших груп людей, толерантне ставлення до чужих поглядів, орієнтування на придбання духовних цінностей, внутрішня свобода, самовідданість тощо
Ідентифікувати людей минулого в системах (цивілізаційній, релігійній, етнічній, соціальної) груп цінностей	Виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях окремих осіб з огляду на існуючу систему цінностей; виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях різних груп людей, спираючись на відповідну ціннісну систему; виявляти роль і місце в історичному процесі окремих осіб і груп, виходячи з їх ціннісних орієнтацій; виявляти тенденції і напрями історичного розвитку, ґрунтуючись на певній системі цінностей	Ієрархія цінностей, основні цінності цивілізацій, релігій, народів, соціальних та інших груп людей, чия історія вивчається, способи відображення цінностей у матеріальній і духовній культурі		

Ідентифікувати себе у системах цінностей	Ідентифікувати себе в історичному процесі, спираючись на систему цінностей; ідентифікувати інших осіб, спираючись на цінності, які вони сповідують	Основні цінності людей, що належать до певної культури; сучасні цінності українського народу та народів, що мешкають на території України		
------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--	--

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, під аксіологічною компетентністю в методиці навчання історії розуміють здатність учнів визначати корисність, необхідність і значущість історичних подій і діяльності людей для суспільства та окремого індивіда. Критерієм їх виступають як вічні загальнолюдські цінності, так і історичні (ті, що визнавалися суспільством у певні часи), локальні (ті, що діяли в певному регіоні), групові (притаманні певній соціальній, етнічній, політичній та іншій групі людей). До структури аксіологічної компетентності належать: аксіологічні знання, вміння, досвід і цінності.

Стаття не вичерпує проблему вивчення аксіологічної компетентності учнів на уроках історії і дає можливості окреслити перспективу подальшої розробки теми, а саме, особливості розвитку зазначеної компетентності у школярів різного віку, а також особливості оцінювання аксіологічної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії / К. О. Баханов. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – С.72
2. Варій М. Й. Загальна психологія Навчальний посібник / М. Й Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 620 с.
3. Власов В. На що варто звернути увагу вчителів в процесі підготовки до ДПА з історії України 2011 р. : метод. рекомендації та коментарі / В. Власов // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2011. – № 4. – С. 14.
4. Вяземский Е. Е. Теория и методика преподавания истории / Е. Е. Вяземский, Ю. А. Стрелова. – М. : ВЛАДОС, 2003. – С. 140–141.
5. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Історія України. – 2004. – № 9 (361), березень. – С. 1–9.
6. Кабріль К. В. Формування ціннісної компетентності майбутніх учителів музики / К. В. Кабріль // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 6. – С. 23–24.
7. Кодекс цінностей сучасного українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: педагогічні концепції. – К. : Школяр, 1997. – С. 110–112.
8. Концепція та програми викладання історії України в школі (проекти) : матеріали IV та V Робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України

«Концепція історичної освіти» / [упоряд. та ред. : Наталя Яковенко, Людмила Ведмідь ; систематизація перебігу дискусій над програмами : Людмила Ведмідь]. – К. : ВД «Стилос», 2009. – 126 с.

9. Малієнко Ю. Формування емоційно-оціночних суджень учнів на уроках всесвітньої історії / Ю. Малієнко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2010. – № 34. – С. 108.

10. Пометун О. Дидактичні шляхи формування цінностей учнів у навчанні історії [Електронний ресурс] / О. Пометун. – Режим доступу :

http://oipopp.ed-sp.net/component/option,com_metod/metodTask,metodDetails/catid,156/metodId,667/Itemid,51/

11. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. Пометун, Г. Фрейман. – К. : Генеза, 2006. – С. 77.

12. Смагіна Т. Конструювання предметних компетентностей суспільствознавчих навчальних предметів у шкільному навчанні / Т. Смагіна // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Вип. 54. Педагогічні науки. – С. 71–73.

13. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. [для студ. вищ. пед. закл. освіти] / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2002. – С. 554.

14. Фрейман Г. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії України в 11 класі / Г. Фрейман // Історія в школах України. – 2007. – № 6. – С. 14.

РЕЗЮМЕ

А. А. Федчиняк. Структура аксиологической компетентности в школьном историческом образовании.

В статье раскрыта сущность понятия аксиологическая компетентность, которое в методике обучения истории понимается как способность учеников определять пользу, необходимость и значимость исторических событий и деятельности людей для человечества и отдельного индивида. Выяснено, что критерием их выступают как вечные общечеловеческие ценности, так и исторических, локальные, групповые. Проанализированы различные подходы к определению ее структуры. Выделены основные содержательные компоненты аксиологической компетентности учащихся в школьном историческом образовании: знания, умения, опыт, ценности. Определено содержание и критерии каждого из компонентов.

Ключевые слова: аксиологическая компетентность, знания, умения, опыт, ценности.

SUMMARY

A. Fedchinyak. Structure of axiological competence in school history education.

The article explores the essence of the concept of axiological competence. The author deals that in the method of teaching history axiological competence is understood as the students ability to determine the benefits, necessity and importance of historical events and human activities for humanity and the individual. The main criteria of the axiological competence is found. These area human, historical, local, group values. Different approaches to the determination of its structure are analyzed. The basic content components of axiological competence of pupils in school history education: knowledge, skill, experience, values are outlined. The content and criteria for each of the components are defined.

Key words: axiological competence, knowledge, skills, experience, values.